

ДУАЛЬНА СТРУКТУРА СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Пересада М.О. здоб. ступ. PhD

Науковий керівник – д-р екон. наук, доц. **В.В. Антошенкова**
Державний біотехнологічний університет

Співіснування великого індустріального та дрібного агровиробництва в Україні має давню історію. На початку радянського періоду земля та майно селян були відчужені на користь колгоспів і радгоспів, де сільське населення було зайняте як наймані працівники. Підсобне господарство на присадибних ділянках було дозволено протягом усього радянського періоду. Після розпаду Радянського Союзу в 1991 році це дрібне виробництво продуктів харчування розглядалося як таке, що має потенціал для розвитку відповідно до західної моделі комерційного сімейного фермерського господарства. З початком земельної реформи, в ході якої було здійснено розподіл земель сільськогосподарського призначення серед колишніх працівників колгоспів і радгоспів, вони отримали право власності на конкретні земельні ділянки (так звану (земельну) частку, пай) [1]. Проте всі необхідні ресурси та умови, які є доповненням до землі та/або необхідні для створення фермерського господарства (капітал і техніка, ноу-хау, ринки постачальників та ринки споживачів, верховенство права), або зникли з розпадом колгоспів, або перебували на ранніх етапах становлення в умовах хаотичного ринкового середовища 1990-х років. В таких стартових умовах лише невелика кількість землевласників мала спроможність та/або бажання створювати комерційні сімейні фермерські господарства. Натомість більшість населення була змушена віддавати свою землю в оренду колишнім колгоспам і радгоспам, переважну більшість яких було реорганізовано в ринково орієнтовані сільськогосподарські підприємства.

На початку 2000-х років українська земля стала об'єктом фінансового інтересу вітчизняних та міжнародних інвесторів, зокрема українських олігархів і транснаціональних корпорацій, які вклали значні кошти у велике індустріальне сільське господарство. Поступаючись громадській думці, а також щоб запобігти концентрації землі та її захопленню, уряд України запровадив у 2001 році тимчасовий мораторій на продаж земель сільськогосподарського призначення, який неодноразово продовжувався протягом останніх 20 років. Мораторій, однак, не зупинив процес концентрації землі: реорганізовані колгоспи та радгоспи з розпайованим майном та землею були взяті під контроль окремими групами або особами, які за

допомогою напівлегальних схем об'єднували їх у більші агломерати – так звані агрохолдинги – які поширили свою монополію на весь ланцюг створення вартості, тобто від виробництва до зберігання, реалізації та експорту.

Сьогодні нараховується близько 15 600 сільськогосподарських компаній, які контролюють 53,9% (або 18 млн га) орних земель України, орендуючи землю у сільського населення. Приблизно 40% цих компаній інкорпоровані в агрохолдинги, які є найбільшими землекористувачами в Україні. Десятка найбільших агрохолдингів контролюють 2,6 млн га сільськогосподарських угідь, що становить 8% усіх орних земель України. Земельний банк найбільших агрохолдингів становить близько 500 000 га [2]. Джерела фінансування агрохолдингів різноманітні. Деякі агрохолдинги розвивалися здебільшого (принаймні спочатку) на основі внутрішніх потоків капіталу, тоді як інші є частиною транснаціональних корпорацій. Ряд українських агрохолдингів залучили фінансування шляхом публічного розміщення своїх акцій на міжнародних фондових біржах, а також отримали фінансування від міжнародних організацій, таких як Європейський банк реконструкції та розвитку та Міжнародна фінансова корпорація. Скасування мораторію на продаж землі є однією з найбільш суперечливих і політично чутливих реформ [3, с.98]. Прихильники відкритого ринку землі стверджують, що це підвищить прозорість земельних відносин, дозволить ефективніше вести сільське господарство, а власники землі отримають вищу ціну за свою землю. Опоненти побоюються, що створення відкритого ринку землі без відповідних програм підтримки дрібних власників призведе до подальшої концентрації землі в руках великого агробізнесу, витіснення приватних фермерів (оскільки вони не можуть конкурувати за землю з великим бізнесом), погіршення стану довкілля (через індустриальні методи ведення сільського господарства), а також подальшого знелюднення українських сіл.

Інформаційні джерела

1. Українське сільське господарство у воєнний час. URL: <https://www.tni.org/en/article/ukrainian-agriculture-in-wartime?translation=uk>
2. Базовий комплаєнс на підприємстві: ризики в умовах воєнного стану. URL: https://biz.ligazakon.net/aktualno/13070_bazoviy-komplans-na-pdprimstv-riziki-v-umovakh-vonnogo-stanu.
3. Антощенко В. В., Кравченко Ю. М. Земельна реформа, досвід, тенденції та перспективи. Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка. 2018. Вип. 193. С. 94-102.